

Erik Axel

Situeret projektering i et byggeprojekt

Resumé

Forfatteren har udført en deltagerobservation, hvor han har fulgt projekteringen af et menighedshus. Fra disse observationer præsenteres projekteringen af en parkeringsplads til menighedshuset. Materialet bliver analyseret som et udviklingsforløb, og det bliver argumenteret, at et sådant kun kan forstås på en praksisforståelse, der inddrager de subjektive aspekter af menneskers praksis, og viser deres relationer til de sammensatte og modsætningsfyldte betingelser i praksis. Der argumenteres for, at projekteringen er situeret, at den er en aktuel materiel ting under projekteringen, der eksisterer som gensidige forpligtelser om fremtidige aktiviteter på baggrund af deltagernes erfaringer og betingelser. Det fremdrages, hvorledes projekteringen reguleres situeret med redskaber, og den situerede brug af faseinddelinger og budgettering analyseres.

Nøgleord: modsætninger, praksis, handling, subjektive aspekter, udviklingsforløb, situeret projektering, konfliktuel Kooperation, projekteringsredskaber.

Formål

Denne artikel har fokus på at begribe en udviklingsproces i menneskers praksis, mere konkret

udviklingen af et hus under en projektering. Hermed er den i tråd med den optagethed af udvikling, som har udfoldet sig de sidste par år inden for forskellige former for organisationsteorier. En central teoretisk inspiration for denne interesse har været Lave og Wengers situerede tilgang (91). Den situerede tilgang åbner op for at undersøge konkrete forløb i praksis for at finde og forstå uventede, oversete, men nødvendige og realiserede udviklingsbevægelser. Da man inden for organisations-teorier står over for problemet med at begribe en udvikling, der kan gå i mange retninger, og som ikke kan forstås i simple kausale lineære forløb, har den situerede forståelse vakt interesse. Imidlertid mindskes betydningen af det konkrete og uventede i den tendens til instrumentaliserings, man finder i organisatoriske teorier. Ved instrumentaliserings forstår jeg her en tilbøjelighed til at udforme teorier, så de fremstår som redskaber, hvis brug sikrer bestemte resultater (cf. Schön, 1983). Ledere under de aktuelle betingelser for firmaers virke skal jo tænke i ledet udvikling. Så det er fristende at tænke i at skaffe sig ønskede resultater med den sikre teori. Duguid (2008, 5f.) beskriver, hvorledes det situerede begreb om praksisfællesskaber og deres konkrete udvikling frembragt af konflikter mellem generationer er blevet

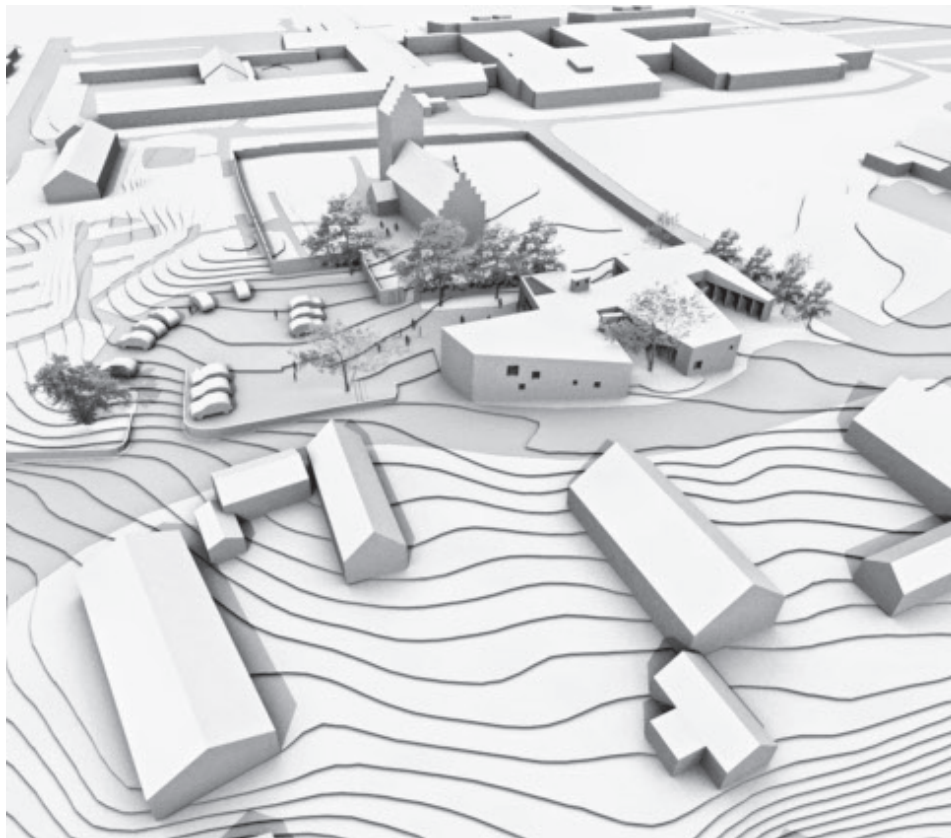
instrumentaliseret i managementlitteraturen. Her ses praksisfællesskab som et redskab til at fremme innovation på virksomhedens betingelser. Gherardi og Niccolini (2001), som er inspireret af den situerede tilgang, drejer den situerede tilgang i samme retning hen mod instrumentalisering. Ligesom Lave og Wenger tager udgangspunkt i konkret, situeret praksis for at forbinde udvikling af praksis og læring, skriver Gherardi og Niccolini: "In other words, learning-in-organizing is not only a way to acquire knowledge in practice, but also a way to change and perpetuate such knowledge and to produce and reproduce society (2001, s. 50)." Ganske vist indfører de refleksion som en mulighed for kritik, men samtidig ser de, at refleksion fører til, at viden i praksis kan oversættes til formuleret viden, og derved til den normative viden, der skaber arbejdsbetingelserne for praktisk viden (2001, s. 54). De underbetoner den åbne udvikling i praksis. I stedet fokuserer de på, at praktisk viden gennem refleksion skal oversættes til formulerede normer for, hvordan arbejdspladser skal indrettes. De formulerede normer, eller teoretisk viden, sikrer de rette betingelser, praktisk viden er instrumentaliseret.

Men da går den pointe omkring udvikling tabt, at den er en konstant bevægelse i konkret praksis, der kan gå mange nødvendige veje. Udviklingen kan ikke kontrolleres, men nok bearbejdes. Denne pointe kan man kun fastholde ved at udfolde betydningen af det konkrete for udvikling. Det er intentionen med nærværende tekst at vise, at udviklingen i et projekt først kan forstås, når man inddrager de subjektive aspekter af menneskers praksis, og viser deres relationer til en sammensat og modsætningsfyldt praksis. Herved kommer man til en forståelse af ledelsestiltag som igangsætning af en modsigelsesfyldt praksis, hvor deltagerne har forskellige relevante opfattelser af den sag, praksis drejer sig om, og hvor de konstant må prioritere med hinanden, hvad der kan lade sig gøre under de givne forhold, der langsomt afdækkes.

Teksten er skrevet inden for kritisk psykologi, der på baggrund af en virksomhedsteoretisk tradition (Leontjev, 83) har arbejdet med at uddybe de subjektive aspekter af menneskers handlinger (Holzkamp, 83). Det har de sidste år inspireret af Lave og Wenger (1991) indført en større vægt på personers deltagelse i konkret praksis (Axel, 2003, Dreier 1994, 2008, Højholt, 2006) og på, hvorledes deltageres forskellige subjektive tilgange bidrager til udviklingen i praksis.

Den praksis, vi vil undersøge og diskutere, er som sagt projektering af et hus. Det giver os mulighed for at se et udviklingsforløb, hvor mange parter spiller ind med relevante forslag om fremgangsmåder og resultater. Vi skal se på planlægning som situeret projektering. Den vil blive bestemt som et særligt fremtidsrettet aspekt ved praksis, der er flettet sammen med det, jeg i anden sammenhæng har kaldt konfliktuel Kooperation (Axel, 2002; Axel in press): Da mennesker samarbejder om fælles sager, om ting, og da disse er sammensatte og modsigelsesfyldte, er der mange perspektiver på samarbejdet. Modsigelser fremtræder ud fra, hvad samarbejdet i dette tilfælde går ud på, og samarbejdet må arrangeres på modsigelsesbetingelser. Vi må derfor forstå sammenhænge fra sag til sag. Desuden, alt efter hvordan modsigelserne håndteres, kan de føre til koordinering af perspektiverne eller konflikter.

Vi skal undersøge samarbejdet om en konkret fælles sag, det at bygge et hus, og se, at det er en sammensat og modsigelsesfyldt sammenhæng, der kræver koordinering af de forskellige parter perspektiver. Vi skal her diskutere projekteringen af en del af et byggeri, nemlig en parkeringsplads. Projektering er udkast til en fremtidig ting, og man siger derfor almindeligvis, at projektering og byggeri er en gradvis realisering af en ide i flere og flere detaljer. Men jeg vil argumentere, at denne forståelse er utilstrækkelig. Vi skal se, hvorledes projekteringen af de modsigelsesfyldte ting, der kommer til at indgå i og omkring parkeringspladsen,

Parkeringspladsen i første fase. Linierne hen over jorden er højdeangivelser. Menighedshuset ses foran kirken lidt til højre.

såsom gulvhøjde, husets forplads og funktionerne deri, fremtvinger en koordinering af de forskellige parters indsats. Vi skal se, at denne koordinering kræver mange delvise integrationer, der ikke udviser en klar progression, men udvides og indskrænkes alt efter de forhold, man i forløbet ser sig nødsaget til at inddrage. Vi kan derfor ikke forstå projekteringen som en fase i den gradvise realisering af en ide, men må i stedet se den som en situeret proces, hvor deltagerne gennem diskussioner, overvejelser og afgørelser inddrager eller afviser, hvad der måtte være relevant af det, der mere eller mindre forventet kommer op. Vi må tale om situeret projektering.

Som afslutning vil vi sammenfatte nogle teoretiske aspekter af tilgangen.

Empirisk materiale

Forskningsprojektet, vi skal beskæftige os med, omhandler planlægning som en social praksis. I 2009 fulgte jeg projekteringen af byggeriet af et menighedshus i Fløng. Jeg har deltaget i projekteringsmøder og bygherremøder, har taget fotografier og har interviewet deltagerne om sager, man havde beskæftiget sig med ved møderne. Interviewene er optaget digitalt og udskrevet. Deltagerne i projektet har udleveret tegninger og andre dokumenter, som kan belyse projekteringsprocessen.

Som empirisk materiale for denne artikel har jeg som sagt valgt projekteringen af en parkeringsplads, der skal ligge ved siden af menighedshuset foran kirken, der ligger på toppen af en bakke. Projekteringen involverede et menighedsrådsudvalg, der er bygherre, en bygherrerådgiver, en arkitekt, en landskabsarkitekt og en rådgivende ingeniør. Ganske kort udviste projekteringen af parkeringspladsen fire faser. *Den første* er fra konkurrencen (se fig. 1.). Der fremstod den projekterede parkeringsplads som en udvidelse af den bestående, idet en nuværende bygning, det gamle menighedshus ved parkeringspladsen, skal rives ned, og området inddrages til parkeringsplads. Her bibeholdt man de niveauer i parkeringsområdet, der er udlagt ved byggeriet af det gamle menighedshus. *Den anden fase* er udformet af landskabsarkitekten, den kan vi kalde luksusfasen. Hun foreslog en terrænregulering, så at den del af parkeringspladsen, der kommer til at ligge, hvor det gamle menighedshus ligger nu, skal skråne ned mod vejen. Herved får kirkebakken noget af sin gamle form igen. Desuden skal den tilfredsstillende et krav fra kommunen om 27 parkeringspladser. Endvidere spillede forslaget ind i stedets æstetik, der blev anvendt dyre granitsten og træstakit. *Den tredje fase* var en sparefase. Her var terrænreguleringen fastholdt, men granitten udeladt, nu blev der brugt asfalt og beton. *Den fjerde fase* søgte at undgå terrænreguleringen og gøre parkeringen enklere. Man ville give direkte adgang fra vejen til nogle af båsene fra parkeringspladsen. Men man må ikke lave parkeringsbåse med adgang over et fortov, så det forslag faldt, og man gik tilbage til spareforslaget.

Forløbet er karakteristisk for, hvad man ser under projekteringer. Der er ikke tale om, at udformningen af parkeringspladsen er målrettet i den forstand, at der kun er en gradvis mere detaljeret udformning af dens funktion. Men udformningen skifter alt efter, hvilke hensyn der skal tages, og forskellige hensyn og ressourcer trækkes ind og ud af udformningen

efterhånden som diskussioner på møder gør det klart, hvordan der skal prioriteres. Det er for at forstå forløb som dette, at jeg ønsker at udvikle begreber om situeret projektering. Mens jeg udvikler begreberne, kommer jeg også nærmere ind på den undersøgte sag. Denne fremgangsmåde vil jeg nu begrunde.

En forståelse af Praksis

Efter opgøret med positivismen er det blevet almindeligt at anerkende, at studiet af mennesket må være studiet af det historiske menneske. Historie er et begreb, der kan forstås på mange måder. Her vil jeg karakterisere det historiske som mennesket i dets samfundsmæssige udvikling. Den kan gå i mange retninger, men udviser også lovmæssigheder. I marxismen har man understreget menneskets foregribende og dialektiske forhold til historien: Vi opretholder vort liv ved at omforme naturen for at producere vore livsfornødenheder, og i dette virke former vi også vor egen natur (Marx, 1846). Det indebærer, at mennesker er *henvist til hinanden*, at de udvikler sig gennem den *fælles håndtering af de ting*, hvormed de opretholder deres liv, og at denne udvikling er *betinget af de givne forhold*.

At mennesker er *henvist til hinanden* i deres omformning af naturen betyder i en forskningssammenhæng, at vi må studere dem sammen, og da omformningen af naturen er en bestandig gentaget gendannelse af fornødenheder, må vi arbejde med, hvordan mennesker former hinanden i deres gentagne foregribende virke med hinanden.

At mennesket omformer naturen for at producere sine livsfornødenheder, at mennesket indgår i en *fælles håndtering af ting*, indbefatter også, at mennesker bestandig omformer ting for at opretholde deres liv. Så ting bliver et væsentlig fokuspunkt for at studere menneskers udformning af dem selv (cf. Schraube, 2007).

Ting bliver *håndteret* af mennesker, er *redskaber* i menneskers liv, mennesket kan

sætte dem ind imellem sig og andre ting og dermed mangfoldiggøre sin krops funktioner. Mennesker bruger ting for at tjene deres formål, ting er virke-tøj, værktøj. Leontjev (77) skrev i "Problemer i det psykiskes udvikling" p. 326: "For at bruge et værktøj er det ikke blot nødvendigt at kunne håndtere det, det er også nødvendigt at beherske den tilsvarende arbejdsmåde". Brugen af værktøj er med til at forme håndens arbejdsmåder.

Ting er sammensatte og fremtræder med mange modsætninger i vor håndtering af dem. Et vindue er en åbning i et ellers lukket hus, der lader lys og luft ind og slipper varme ud. Både når vi udformer tingen, og når vi bruger den, optræder sådanne modsætninger, der er modstridende tendenser knyttet til tingens natur og funktion, og som kan begribes på forskellig måde. Modsætninger spiller bestandig ind uden at angive een bestemt løsning. Da modsigelserne ikke angiver en bestemt løsning, må vi undersøge de særlige aspekter i dens særlige udformning for at se, hvad vi kan gøre. Modsigelserne opfordrer til at lave om på vor håndtering, og til det inddrager vi tit andre ressourcer, som vi har til rådighed. Vinduer har forskellig betydning i forskelligt klima, vi håndterer dem forskelligt alt efter vor adgang til energi, glas og andre materialer, alt efter vor mulighed for omformning af dem, store ruder, dobbelte ruder, ventilation mv. Vor modsigelsesfyldte håndtering af de sammensatte ting opfordrer os til at begribe dem og regulere modsigelserne bedre. Vi forsøger tit at foretage opdelinger for at håndtere modsigelserne: det er almindeligt i vor tid at opdele vinduets funktioner på flere komponenter: lys gennem vinduer, der ikke kan åbnes, luft gennem ventilation, for at holde på varmen. Men vi kan ikke skille funktionerne helt fra hinanden, åbningers sammensatte funktion i et hus spiller stadig ind: der slipper mere varme ud gennem glas end gennem isolerede mure, – og folk åbner tit døre for at få frisk luft, og hvis der er andre tilstede, kan det give anledning

til alle mulige former for samspil, heriblandt konfliktsuelle.

Hvad vi evner er betinget, udviklet af vor håndtering af vore ting, af vor fælles bestandige omformning af ting for at opretholde vore liv. Vi omformer mange ting samtidigt, der er mange projekter med mange personer igang samtidigt. Der er modsætninger mellem projekterne, der *betinges* koordinering og dermed muligheder for konflikter og forståelse for sammenhængene. Vi kan tage vore forståelser med os rundt mellem hinanden, vi kan give ting videre til andre, selvom vi ikke kender dem – eller kender til dem. De andre kan også bruge ting, der kommer til dem, ja ofte på helt deres egen måde ud fra deres betingelser, og det er ikke altid ligetil at holde det sammen med den måde, vi bruger ting på. Vi omformer ting til den generaliserede bruger (Holzkamp, 83), et begreb vi vil lande i konkrete sammenhænge ved at bruge flertal: til generaliserede brugere.

Den koordinerede sammenhæng og de ting, der indgår deri, rummer mange flere problemer og konsekvenser, end vi ser i første omgang. Vi må styre os, udfinde, hvad der er *relevant* at begribe for vor koordinering, vor deltagelse i den fælles opretholdelse af vort sociale liv. Vi må derfor finde rødderne for vore begreber i vor fælles håndtering af hverdagens ting. Men ting bliver håndteret forskelligt, for de bliver håndteret i forskellig sammenhæng af forskellige mennesker med forskellig erfaring. At situere begreber i den sammenhæng, hvor vi håndterer hverdagens ting, medfører, at vi må studere det enkelte menneskes virke med ting ud fra dets bevægelser i dets sociale sammenhæng mellem andre mennesker, ligesom Lave (88) undersøgte, hvordan mennesker på indkøb til deres familier udregnede priser i et supermarked. Når husmoderen tager hjemmefra og går gennem supermarkedets rækker af varer for at hente ting hjem, når hun beregner og sammenligner priser i supermarkedet, former hun sin talbehandling ud fra andres virke

rundt om hende – i supermarkedet, i familien, osv – og ud fra resultatet af alle involveredes hensigter og indsigter ud fra deres erfaringer. Det betyder, at når vi studerer, hvordan det enkelte menneske håndterer og begriber ting, må vi studere det i flertal.

Vor håndtering af ting er således ikke kun med til at forme håndens arbejdsmåder, men også åndens, også vore *tænkemåder*. Når vi har udviklet vor forståelse, ser vi vor tidligere som delvis og vor nuværende som fuldstændig og tilstrækkelig. Men da vi konstant har muligheden for at finde ud af mere, at begribe mere af det sammensatte og modsigelsesfyldte i vor håndtering og koordinering, må vi se, at også vor nuværende indsigt er delvis, selvom den fremtræder som tilstrækkelig for os. Hertil kommer et særligt fænomen ved vor tænkning. Den er ikke kun formet af ting og, hvad vi gør ved dem og hinanden, vor produktive brug af tingenes funktion træder tydeligere frem gennem vor tænkning, når vi forudgriber og modificerer deres brug i tanken. I en og samme proces sammenholder vi ting, vi i den modsigelsesfyldte situation ser som relevante, overser ting, vi betragter som vilkårlige, trods det, vi ikke ved, og producerer fremtidige sammenhænge, som vi må afprøve om holder. For at holde styr på vor tænkning udfærdiger og bruger vi særlige ting, vi bruger værktøjer såsom tale, skrift (Axel 2006), tegninger og optegnelser til at sætte vore begreber i system.

Derfor, siden det, mennesket evner og begriber, er historisk, situeret og delvist, må også den måde, vi sætter vore begreber i system, de teorier, vi udvikler, være historiske og situerede. De teoretiske udviklinger, jeg skriver i denne artikel, er ikke undtagede, er ikke privilegerede. Vor subjektive forståelse af almene forhold er historisk formet (se også Mørck & Nissen, 2001). Selv som forsker kan jeg ikke på forhånd vide, hvordan det, der var sandt i min tidligere praksis, er sandt i denne foreliggende, jeg kan ikke på forhånd vide, hvordan

min udnævnelse af relevante forhold er udformet af mine historisk betingede prioriteringer der, hvor jeg lever.

Dette er, hvordan begyndelsens problem behandles i en historisk situeret tilgang, hvor det almene fremtræder i sin konkrete sammenhæng. Vi kan ikke begynde med absolutte kategorier. Vi kan ikke på forhånd udnævne fællesskabet, handlinger, værdier, normer, eller sproget som absolutte kategorier, vi skal tage udgangspunkt i, men vi kan udfordre og må udvikle vor forhåndsforståelse i nærværende sammenhæng.

Vor teoridannelse må begynde med de differentieringer, vi foretager i det liv, vi lever og altid allerede har levet noget af. Der er ingen absolut begyndelse, der har altid allerede været noget, og dette noget er forunderligt og foranderligt. Vi må begynde med differentieringer, vi reproducerer i praksis, og som vi reproducerer og udvikler den med. Vor teoretiske systematiseringer må tage udgangspunkt i disse og er en del af dem (Axel 2002, Jensen 99). Det betyder også, at vi ligesom praktikerne må sætte begreberne på prøve, vi må tage fat i de konkrete sammenhænge, vi bevæger os i, og finde det forunderlige, det, der undrer os, og udvikle vor forståelse i de modsætninger, vi finder (Dreier 96, Højholt 2005). Vi må med andre ord undersøge uforligeligheder i vor genstand, de modsætninger, vi har øje for, og finde en måde at koordinere dem på, ligesom det bliver forsøgt i denne artikel.

Praksis og handling

At bygge er en praksis, der består af et kompleks af handlinger. Vi må derfor præcisere relationen mellem praksis og handling.

En praksis er en sammenhæng, inden for hvilken handlinger former hinanden gensidigt. Sammenhængen rækker ud over det sted og den tid, hvor personen befinder sig. Den gensidige formning af handlinger medfører, at vi ikke kan forstå dem som enheder. Vi kan samle og skille i praksis. Vi kan ikke som Latour (87,

s. 201f.) se praksis som et netværk sammensat af relationer mellem punkter. Samtidig er det dog på basis af vore handlinger, at vi fanger sammenhængen i praksis. Vi må bestemme sammenhængen i praksis på en måde, så den ikke fremgår som noget kun i sig selv, men som noget, hvori vi finder betydningen af det, vi vil gøre, og hvor vi må arrangere os for at realisere betydningen.

Vi må derfor basere praksis på det, der giver betydning, vi må se praksis som værende om, hvordan vi bruger ting og sager til at opretholde vort fælles liv.

Nu er problemet, at en praksis kan være om flere eller færre ting eller sager, og at det er til diskussion, hvordan man skelner mellem ting eller sager. En praksis kan være mere eller mindre skarpt opdelt omkring ting eller sager, for at tage et eksempel fra byggeri: allerede tidligt i historien blev mursten produceret i sin egen sammenhæng. Selvom opdelingen er så skarp, at delen fremtræder som adskilt, hænger den alligevel sammen med resten af praksis, den kræver koordinering. Vi kan ikke bare producere mursten for deres egen skyld, vi må tage højde for sammenhængen til byggeriet på forskellig måde. Vi kan for eksempel i en sammenhæng oprette en produktionen til det byggeri, vi skal i gang med, og indrette den derefter, eller til andre tider på andre steder til et marked og indrette den efter det.

Opdelingen af praksis afhænger af vor relevans. Hvis vi vil koordinere et byggeri afgrænser vi den praksis, det er relevant at koordinere, og hvis vi vil undersøge en sådan koordinering, vil vor afgrænsning være styret af den sammenhæng i koordineringen, vi finder relevant, og af yderlige sammenhænge, som vor forskning får os til at inddrage. Afgrænsningen af praksis varierer således med samspillet i de involverede relevanser.

Den sammenhængende opdeling af praksis på basis af relevanser i den gør det vanskeligt at afgøre, om praksis er en ting eller flere. Vi vil alligevel her tale om en praksis, når vi

afgrænser os efter nogle ting og relevanser, såsom et byggeri. Dette kan dog hverken blive en entydig, konsistent eller homogen bestemmelse, fordi der i den praksis, vi forholder os til, er mange forståelser af, hvad byggeri går ud på. Bestemmelsen er alligevel reel: da den er kontekstuel, udsiger den noget om, hvad deltagerne foretager sig i deres sammenhæng fra deres perspektiv. På denne måde indeholder bestemmelsen byggeri de modsætninger og forskellige former for relevans, der danner grundlag for en koordineret udvikling med mulige konflikter.

En praksis kan have flere eller færre deltagere. I en praksis indgår deltagerne i forskellige funktioner, nogle f. eks. henter leret, mens andre måler op til huset. Alt efter, hvordan vi opdeler praksis, kan vi sige, at de indgår i den samme praksis eller forskellige praksis.

Opdelingen og koordineringen af sammenhængen i praksis er både noget, der sker for os, når vi gør noget andet, noget vi gør, og en mulighed, vi forestiller os der, hvor vi bevæger os.

Når vi på relevanser opdeler praksis, eller finder den opdelt, kan vi sige, at deltagerne bevæger sig mellem hinanden og mellem praksisser, og at de hver indgår i forskellige bundter af praksisser. Når vi på relevanser samler praksis, eller finder den samlet, kan vi sige, at flere eller færre sider af forskellige deltagers liv er inkorporeret i praksis, og at praksis inkorporerer flere eller færre deltagers liv. Opdelingerne og samlingerne kan søges cementeret på forskellig vis, kendskab, kunnen, adgang, regelmæssig gentagelse, mv. Vor deltagelse tager form af vor derved skabte mulighed for rådighed over og koordinering af praksis, og bevægelsen mellem forskellige praksis bliver også en måde at styre rådigheden og koordineringen på. Vi fordeler os mellem praksiser gennem dette virke.

Ud fra vor fælles opretholdelse af livet ved at frembringe ting har vi bestemt praksis som den sammenhæng, vi handler i, og som vor

mulighed for at koordinere eller forstå sammenhængen, i hvilken vi handler.

På dette grundlag kan vi nu bestemme handlingen. En handling er, hvad det enkelte menneske udfører, idet det finder betydningen af det, det vil gøre i den foreliggende sammenhæng. Det, det enkelte menneske udfører i en handling, kan dog fordeles blandt mange mennesker, bygge et hus, lave mad, er eksempler herpå, og så bliver virket en praksis med sammenhænge, hvori de enkelte handlinger, der indgår deri, former hinanden og skal koordineres.

Ud fra mere eller mindre udbredte betingelser i den samfundsmæssige praksis formes handlinger gensidigt gennem menneskers fortællelse af, hvad der er nødvendigt, og hvad man kan gøre. Det følger jo af sammenhængen i opdelingen, der nødvendiggør koordinering. Her trækkes blot et eksempel frem fra byggepraksis. At tegne en bygning lægger op til og former bestemte beslutninger om byggeri, mens forhandlingerne op til beslutningen lægger op til forskellige forståelser af tegningens koordinering af funktioner og derved til mulige forskellige gentegninger.

En handling er i sig selv sammensat. Et menneske handler for at bidrage med, hvad det ser som betydningsfuldt i en konkret sammenhæng. Det betyder, at mennesket må bruge fælles ting eller sager, for at reparere eller modificere dem, eller for at producere nogle andre, samtidig må det koordinere sin indsats med andres i den konkrete sammenhæng. At tegne en bygning er at bruge tidligere versioner af bygninger for at fremstille en modificeret version af dem, som deltagerne koordinerer sig selv omkring på ny. På grund af handlingens dobbelthed som brug og reproduktion bliver enhver ting således både et produkt af tidligere forestillinger og et redskab til at se nye forhold ved huset, hvorved der er mulighed for, at den gentegnes.

I enhver handling spiller dens momenter sammen på forskellige måder. I en beslutning

om en bygning har f.eks. koordineringen en anden betydning end under tegningen af den. Handlingens momenter, dens brug, koordinering, osv kan også fordeles blandt mange mennesker. Men momenterne kan aldrig udskilles af en handling, fordi handlingen er et subjektivt bidrag i en sammenhæng.

Byggepraksis og modsigelser deri

Med relationen mellem praksis og handling skitseret, kan vi nu bestemme byggepraksis.

Det særlige kompleks af handlinger, der udgør en byggepraksis tager form af de ting eller de sager, de er koordineret om, en bygning og dens omgivelser. At bygge er at deltage i udviklingen af en bygning, der skal indrettes, så mange aspekter af kroppens processer kan fungere og passes, f. eks. lys, opvarmning, udluftning, vandforsyning, madlavning, kloakering. En bygning er et produkt, der kan bruges som redskab til mange aktiviteter, heriblandt bo, arbejde, spise, sove, forsamles og mødes.

Disse sammensatte aspekter af bygningen rummer modsigelser. Modsigelserne er udtryk for uforligelige relationer mellem de sammensatte ting, og den måde de udfordrer os til at udvikle vore handlinger. Modsigelser kan være gennemgående for en ting uanset det materiale, den er udformet i, som for eksempel modsigelsen i vinduets mulighed for at slippe lys ind, og varme ud og udskifte luft. Modsigelsen kan være mere bundet til særlige materialer og teknologier, f. eks. når teknologiske landvindinger muliggør bestemte løsninger, – dobbeltruder der ikke kan åbnes, indføring af ventilations-system, – bestemte steder – højhuse eller erhvervsbygninger. – Endelig kan modsigelser være specifikt håndteret, f. eks., hvordan vinduer udformes i dette byggeri. Det er vigtigt at se, at specifikke håndteringer af modsigelser har vi udformet på de gennemgående og bundne modsigelser.

I et byggeri er der mange forskellige deltagere. Opdelingen i deltagerne er en følge af modsigelserne, og den håndtering af dem, de

har udfordret os til at udvikle. Det kan vi ligeledes se af eksemplet med vinduets modsigelser. Her har, som omtalt tidligere, håndteringen af den gennemgående modsigelse mellem lys, luft og varme ført til forsøg på at skille vinduets funktioner ad i vinduer med dobbeltruder og ventilationsanlæg. Det har gjort det muligt, at glarmestre og VVSingeniører har fået særlige funktioner på byggepladsen. Opdelingen i funktioner omkring vinduer, skaber således særlige arbejdsfunktioner og dermed særlige relevanser og perspektiver på byggeriet.

En gennemgående modsigelse i opdelingen, som allerede er berørt, men her skal uddybes lidt, er, at forsøget på at holde ting adskilt støder på nødvendigheden af, alligevel at handle på modsigelsens sammenhænge under nye former. Vi ser det imellem faggrupperne under konstruktionen af huset. VVSingeniøren, der står for varmeregnskabet kan ønske sig tykke ruder, for at mindre varme skal slippe ud gennem glasset. Men glarmesteren må melde tilbage, at vinduesrammen ikke er stiv nok, til at bære så tunge ruder uden, de revner. Vi finder nødvendigheden under brugen, når vi forholder os til tingene, når vi vil udforme dem under særlige hensyn. Men vigtigere end sådanne eksempler på den nødvendige sammenhæng mellem adskilte professioner, er den nødvendige sammenhæng i opdelingen mellem projektering og byggeri, der af nogle forstås som en adskillelse i teoretisk og manuelt arbejde. Projekteringen resulterer i tegninger og tekstlige beskrivelser af bygningen. På byggepladsen kan man høre tegningerne omtalt som teori, der nok er præcise, men som aldrig passer helt. Tegningerne angiver kun delvist, hvad der skal udføres. På byggepladsen må man udfinde, om tegningens angivelser holder i forhold til det, man kan lave, f. eks. når man indser, at motoren til ventilatoren skal hejses ind før taget er på, så kan den da ikke som angivet stå på en ikke vandfast gipsplade, når det kan regne på den, indtil taget kommer på. Også på byggepladsen må man altså projekttere. Forsøget

på at holde projektering og byggeri adskilt støder på nødvendigheder, der får deltagerne til at holde dem sammen under nye former.

Generelt har opdelingen på basis af modsigelser i husets funktioner i såvel udformning som brug ført til, at der er kommet flere og flere forskellige professionsdeltagere i dets udformning. Her skal nævnes dem af betydning for den kommende fremstilling, uden at modsigelser, der førte til opdeling i flere deltagere, i denne artikelsammenhæng kan trækkes frem systematisk. Derudover skal vi også se på modsigelser, der udspiller sig inden for nogle af de professionelle praksis.

Bygherren sætter byggeriet i gang med en bestemt brug for øje, finansierer det, og står med problemet om, hvordan huset og de funktioner, der er tænkt ind i det, kommer til at spille sammen.

Arkitekter arbejder på at koordinere alle aspekter af et hus' funktioner, sociale såvel som kropslige. Med det industrielle designs udsagn om, at formen følger funktionen, har arkitekten et modsigelsesfyldt samspil mellem æstetik og brug. For eksempel er grunden, menighedshuset skal ligge på, lille, og man har valgt en løsning på jordplan. For at huset ikke skal virke for stort i omgivelserne, er dets tre funktioner, offentlige arrangementer, kirkelig administration og graverarbejde, lagt i 3 længer, hvoraf 2 har gavl mod vejen ligesom de gamle huse i området. For at der er plads til længerne, er de skråtstillet i forhold til hinanden. Det giver en karakteristisk form, som alle studser over, når de ser det. Det antydes konstant på byggepladsen, at det skæve hus volder problemer under byggeriet, og der skal nok også vise sig problemer under indretningen. Funktion og form indgår endvidere i modsigelsesfyldt samspil med materialer. Materialer gør nogle udformninger mulige og andre umulige, og med husets sammensatte funktioner skal et større koordineringsarbejde til. I dag er der udviklet så mange materialer, at det er mere eller mindre tilfældigt, om arkitekten kender dem.

Ingeniører er det sidste århundrede kommet ind i byggeprojekter for at håndtere kendskabet til materialerne og de dermed muliggjorte konstruktioner og produktionsmåder. Det modsigelsesfyldte samspil mellem et hus' materialer, dets produktion, funktioner og æstetik er således kommet til at ligge mellem arkitekter og ingeniører. De kender til hinandens områder på forskellig vis, men har hver deres fokuspunkt.

Landskabsarkitekten deler udgangspunkt og funktioner med arkitekter, men udformer bygningens omgivelser.

Indtil nu har de professionelle deltagere i et byggeprojekt skullet betale bøder, hvis deres håndtering af funktioner og ressourcer falder uhensigtsmæssigt ud. Det øgede antal funktioner, et hus skal understøtte, det øgede antal materialer, der indgår i dets udformning, har medført et fokus på reguleringen af de ressourcer, der indgår i byggeriet. Man er derfor begyndt at indføre en bygherrerådgiver. Uden at være forpligtet med bøder arbejder bygherrerådgiveren for bygherrens interesser i reguleringen af funktioner og ressourcer i det faglige interessedspil mellem de øvrige deltagere. På tegnestuen ser man denne udvikling som et led i en yderligere adskillelse af professioners indsats og svækkelse af arkitekters position: Djøf'er kommer til at udføre økonomisk administration, ingeniører til at udvikle funktioner og konstruktioner, og designere gør tingen eller huset pænt.

Projekteringspraksis

I byggepraksis skal vi undersøge projektering, og det kan derfor være på sin plads at forudskikke nogle bemærkninger om, hvad projektering må være i en praksisforståelse. Med udgangspunkt i det oven for skitserede projekteringsforløb af parkeringspladsen og den praksisforståelse, som her er bøjset til at gribe forløbet, kommer vi frem til følgende forståelse af projektering. Den er således fremkommet ved en gensidig formning af forståelse og empiri.

Vi vil især fokusere på styringen af projektering som praksis. Vi har set, at handlingens sammensatte momenter, f. eks. forbrug, produktion, koordinering, spiller sammen i alle handlinger, men på forskellig måde. I projektering er den koordinerende side af handlinger i fokus. Dertil kommer, at den er reflektiv: projektering er en koordinering af en fremtidig praksis, hvor koordineringen selv skal koordineres. Da projekteringen er om en sag, opstår spørgsmålet om, hvorledes projekteringen tjener denne sag, og om den skal vurderes ud fra dette forhold. Denne diskussion har betydning for, hvorledes projekteringen skal styres. Arkitekterne og ingeniørernes professionsforeninger har således udgivet ydelsesbeskrivelse for byggeri og planlægning (2006), der skal fungere som grundlag for rådgivning om byggeri og planlægning. Beskrivelserne tjener det praktiske formål at anvise, hvordan man kan gå frem. I ydelsesbeskrivelsen findes en gennemgang af hver enkelt fase, en overordnet bestemmelse af den og en listning af de opgaver, der skal udføres. I den indledende dispositionsfase skal man således udarbejde et motiveret forslag til opgavens løsning og f.eks. bestemme materialer, der skal anvendes. Men da ydelsesbeskrivelsen blot lister opgaverne, støtter de de tendenser til normdannende og instrumentelle måder at arbejde på, der findes i betingelserne. Kvalitet af proces og resultater kan da afledes af de på forhånd anlagte bestemmelser. Dette synspunkt får en kontrollerende styring til at fremtræde som særlig nødvendig, hvor tingene må foregå præcist efter forskrifter. Herved overses forhold, som mere pragmatisk orienterede tilgange, som den nærværende (samt Lave(88), desuden Christensen & Kreiner (91)) peger på: mål, midler og faser ændrer sig med processen og dens betingelser. Vurderingen af processen må derfor ændre sig med disse, den bliver et aspekt af projekteringsprocessen. Det nødvendiggør desuden en mere åben regulering af projekteringen, hvor man retter ind efter de skiftende forhold.

Nu kan de instrumentelle eller pragmatiske tilgange ikke begge være sande, men det står stadig tilbage, at en projekteringsproces skal styres, der er ting, der må besluttes før nogle andre. I en pragmatisk orienteret tilgang er det klart, at man må koordinere projekteringen ud fra forhåndsforestillinger om, hvad man skal beslutte, og at man må regulere disse forestillinger hen ad vejen.

Projektering i byggepraksis er dermed en koordinering af fremtidige handlinger omkring en bygning. Deltagerne søger at opnå projekteringen ved et sæt af aktuelle koordineringer, der fremstår som aftaler og beslutninger. Projekteringsaftaler søges arrangeret som en progression, der fastholdes med redskaber, såsom beskrivelser, tegninger, tidsplaner og budgetter. Arbejdet med at komme frem til en afgørelse trækker særlige aspekter ind, eller får dem til at dukke op. De er mere eller mindre kendte i forvejen, og rummer modsigelser. Den enkelte professionelle deltager arbejder med aspekter af huset fra sit perspektiv, og diskussion af dem rummer mulighed for konflikt. Forhandlingerne kan føre til aftaler, der også kan betyde omorganisering af gamle aftaler. Projektering er således en bevægelse mellem at fastholde og omorganisere aftaler med en progression, der i hvert fald indeholder det forhold, at jo flere aftaler, der er indgået, jo flere ressourcer er det muligt, at der skal til for at omgøre dem. Det kommer således an på en lokal vurdering, om man ser sig i stand til at omgøre aftaler.

Det er en opgave i sig selv at holde styr på aftalerne. Projekteringsredskaberne er midler hertil. Men de kan ikke fastholde alt. Dette forhold bliver udnyttet på forskellig vis af deltagerne. Arkitekter på tegnestuen taler om, at det kan hende, at nogle taler om en beslutning, som om den er indgået i fællesskab, selvom den ikke er det. Andre gange lader man noget uafgjort, sommetider fordi det kan være en fordel, at andre i projektet afgør det.

Styringen af projektet er således situeret.

Progressionen er en gentagelse af sædvanen, men også organiseret af særlige forhold.

En undersøgelse af en byggepraksis

Når vi står foran et byggeri og spørger, hvordan vi skal organisere det, er der altid allerede et svar – vi gør, som vi plejer. Men plejer er ikke nok. I alle de byggeprojekter, jeg har observeret, har man sagt: man plejer at gøre sådan og sådan, men som noget særligt har vi i dette projekt gjort det og det. Man kan også høre udsagn som: der er altid noget særligt ved et byggeri. For når vi går igang med at organisere byggeriet med viden og kunnen om, hvad vi gjorde tidligere, er de konkrete omstændigheder aldrig identiske med dem, vi var ud for sidst. I det forestillede hus' sammensatte modsigelser og de ressourcer, der er til rådighed for dets byggeri, og som specificerer arbejdets organisering i det konkrete byggeprojekt, er der altid særlige omstændigheder omkring modsigelserne, der udgør et udviklingspres. Så selvom vi mener, vi gentager de måder, vi arrangerede os på tidligere, så må vi variere dem for at få noget i retning af det hus med de funktioner, vi forestiller os. I var variation må vi forholde os til de problemer, der etablerede de nuværende fremgangsmåder, og derved vil der altid være en mulighed for, at de udvikles, bringes videre.

Når man søger at forstå en konkret proces, såsom byggeriet i Fløng, er det derfor vigtigt at inddrage sådanne særlige aspekter, som man ser har betydning for denne proces.

Noget særligt ved byggeriet, som får betydning for diskussionen af det empiriske materiale, er samspillet i bygherres og byggherrerådgivers deltagelse i projekteringen. Menighedsrådets byggeudvalg har igangsat byggeriet på en bevilling, det har modtaget af provstiet. Beskeden fra provstiet har været, at der er 17,4 millioner, hverken mere eller mindre. Udvalget har selv været optaget af den brug og vedligeholdelse, de har tiltænkt

huset, og er f. eks. gået ind i bestemmelse af rummene og deres brug, helt hen til, om der er udslagsvaske i et formningslokale, om gulvene i huset skal lakeres eller olieres. Udvalget har ikke ment, at deres andre erfaringer med byggeri har været tilstrækkelig til at styre de øvrige sider af projekteringen. Bygherrerådgiveren er derfor blevet ansat til at forholde sig til projekteringen af huset og budgettets overholdelse ud fra byggeudvalgets interesser. For at overholde tid og budget har han søgt at foregribe alle mulige ubehagelige overraskelser, han kunne forestille sig i dette særlige byggeri. Bygninger på den kommende byggegrund blev revet ned, undersøgelser af den ene eller anden art af grundens jord blev foretaget lang tid før, byggeriet gik igang, for at undgå fordyrende forsinkelser. Økonomien har han styret ved at gå ind i de enkelte poster og sikre sig, at de ikke blev overskredet, og ved at regulere, hvor overskydende beløb fra posterne skulle sættes hen.

Vi skal nu se, hvad dette arrangement af projekteringspraksis kom til at betyde for projekteringsproce. Vi skal undersøge, hvorledes forskellige professionelle perspektiver sammen udforskede, hvordan parkeringspladsen kunne formes. Som vi har set, er udformningen ikke en retliniet proces, men en bevægelse frem og tilbage, der resulterer i noget, der er forskellig fra, hvad hver havde forestillet sig. Det giver anledning til først at undersøge, hvorledes professionerne udforsker deres muligheder i det, jeg har kaldt *konfliktuel Kooperation*. Dernæst er det relevant at gribe, hvorledes processen reguleres. Vi skal undersøge, hvorledes de professionelle deltagere her og nu udformer byggeri og brug af det fremtidige hus, en samarbejdsproces som vi vil kalde *situeret projektering*.

Konfliktuel Kooperation

Vi skal nu se på, hvorledes de professionelle deltagere ud fra hver deres perspektiv på udviklingen af det mangesidige og modsigelses-

fyldte byggeri sammen udforsker muligheder for at udforme parkeringspladsen. Dette har jeg kaldt konfliktuel Kooperation.

Konfliktuel Kooperation er vore løbende forsøg på at koordinere vort arbejde med fælles konkrete ting under varierende betingelser. Vi engagerer os i arbejdet baseret på forskellige modsigelsesfyldte aspekter af de fælles ting, der er under udvikling. Vort engagement i forskellige aspekter differentierer relevanser og perspektiver, der får de bevægende ting til at bevæge sig. For at fastholde retning og relevans for en ting må vi løbende omarrangere vort arbejde og koordinere vore modsigelsesfyldte forståelser og engagementer. Dette foregår med en konstant mulighed for konflikt, der sommetider realiseres.

Udformningen af parkeringspladsen er valgt ud fra materialet til diskussion af konfliktuel Kooperation. Jeg vil fokusere på udviklingen fra luksuløsningen til spareløsningen. På et bygherremøde i august præsenterer landskabsarkitekten luksuløsningen. Den del af forslaget, hun vil stå fast på, er en terrænregulering af parkeringspladsen, så den fremtræder som en bakke op til kirken og hen til det nye menighedshus. Det gamle højtliggende menighedshus skal rives ned, og en mur, der støtter det, skal fjernes. Landskabsarkitekten begrundet terrænreguleringen med æstetiske argumenter, det vil være en reetablering af den gamle kirkebakke, og på parkeringspladsen vil bilerne ikke stå højt og dominerende, som når de står til salg hos en bilforhandler. Som luksuløsdelen af planen foreslår hun, at der på pladsen skal være granitkanter og sten, der er afstemt med de sten, der findes på kirkens område. Bygherrerådgiveren påpeger, at anlægget er for dyrt og vil sprænge de økonomiske rammer. Han kræver, at arkitekten og landskabsarkitekten udarbejder en række besparelser, så bygherren har noget at vælge mellem. I et interview siger han, at han mener bl. a., at muren kan bibeholdes, og, at man kan spare terrænreguleringen.

På et senere projekteringsmøde vender landskabsarkitekten og en rådgivende ingeniør projektet. Uden at foretage en undersøgelse af muren bliver de enige om, at den nuværende mur ikke kan bære presset fra bremsende biler på en parkeringsplads. Den kan også have revner. At forstærke muren eller at bygge en anden vil koste det samme som terrænreguleringen.

På det følgende bygherremøde en uge efter præsenteres et spareforslag, hvor granitten og andre dyre detaljer er ude, og der er beton i stedet for. Det trækkes frem, at betonen har den fordel, at man ikke glider i regn eller frost. Terrænreguleringen med fjernelse af mur fastholdes. Landskabsarkitekten og arkitekten begrundes den med, at den rådgivende ingeniør var enig med landskabsarkitekten om, at den nuværende mur ikke kunne holde, og at terrænreguleringen vil koste det samme som udskiftningen af den nye mur. Forslaget går igennem.

Der er adskillige pointer i dette forløb. Her skal peges på tre.

For det første ser vi, hvordan landskabsarkitekten tilrettelægger sine argumenter alt efter forløbet af møderne. Hun begynder med at vægte æstetiske argumenter for at komme igennem med terrænreguleringen. Da forslaget bliver forkastet på økonomiske argumenter, fastholder hun kernen i sit forslag, terrænreguleringen, og vægter nu tekniske og økonomiske argumenter herfor. Landskabsarkitekten og den rådgivende ingeniør finder sammen i en vurdering af, hvad forstærkningen af muren vil koste. De er enige om, at der ikke er besparelser at hente ved at bevare den gamle mur. Landskabsarkitekten kommer igennem med dette argument og ved at henvise til den rådgivende ingeniør. Det er værd at bemærke, at vurderingen af muren ikke er baseret på en undersøgelse, men professionel viden. Bygherterådgi-verens vurdering af muren giver anledning til forundring fra de andre professionelle.

Landskabsarkitektens tilrettelæggelse af sine argumenter må føre os til overvejelser, om sammenhængen mellem hensigt, begrundelse

og beslutning. Kan man tale om, at et forhandlingsforløb er styret af, at den enkelte deltager kommer igennem med en hensigt ved at finde de begrundelser, som de andre deltagere vil kunne acceptere. Man kunne således argumentere, at landskabsarkitektens egen begrundelse for niveaureguleringen var æstetisk og at hun bare tilrettelagde argumenterne, ud fra hvordan bygherren og bygherterådgi-veren argumenterede ved møderne. Dette kunne bekræftes af, at landskabsarkitekten udtalte noget lignende i et interview. Men det er vigtigt at se, at også hensigten udvikler sig med parkeringspladsens udformning. I forhandlingen koordineres æstetiske og økonomiske hensyn for niveaureguleringen på forskellig vis. For landskabsarkitektens vedkommende ændrer hun i anden omgang betydningen af de æstetiske sider af niveaureguleringen både i argumentation og udformning, men på forskellige vis. Hun har trukket det æstetiske indtryk ud opnået med granitkanter, der skulle have spillet sammen med kirkegårdens belægning; og terrænreguleringen, som hun prioriterede højest i den første udformning og argumenterede æstetisk for, beholder hun og underbetoner det æstetiske i argumentationen. Hendes hensigt fastholder aspekter af hendes oprindelige forslag, men bliver, hvad hun kan komme igennem med. Deltagerne udsøger virkende begrundelser.

Herved bliver det vanskeligt at afgøre, hvad den egentlige hensigt er. Både de konkrete sammenhænge, og deltagerens indbyrdes spil for at komme igennem med udformninger, varierer så meget hen over tid, at det ikke giver mening at lede efter den enkelte deltagers egentlige hensigt. Vi kan med deltagerne finde mulighederne i sammenhængen, se, hvordan de må variere forslag for at blive enige, og hvordan deres hensigt modificeres hermed.

For det andet ser vi også et interessespil mellem deltagerne. Bygherren og de andre professionelle samarbejder om at udforme parkeringspladsen, og samtidig er de oppe mod hinanden.

Der er ikke kun tale om særinteresser i liberal forstand, hvor enhver passer sit og forfølger egne interesser. Det er, fordi huset som projekteret ting udspringer af, at deltagerne er henvist til hinandens viden og kunnen. I projekteringsprocessen er huset også udtryk for deltageres gensidige afhængighed og mulige konflikt. For deltagerne er det i sidste ende nødvendigt at gøre plads og integrere, at forme resultatet, på måder, der tilfredsstillende den fremtidige brug.

Der er ikke tale om en hobessiansk organisering, hvor en enevoldshersker med et totalt herredømme holder undersåtterne med deres særinteresser sammen i en fælles struktur. Bygherrerådgiveren kan nok ses som en, der holder økonomien i stramme tøjler, men samtidigt er det klart, at de andre professionelle arbejder på at gøre det, som de mener giver det bedste byggeri med de givne ressourcer, og at der derved er en kamp om at finde en god vej.

Hvad vi finder, er en social mulighed for demokratisk styring. Ganske vist kan økonomi, privilegier og modsatte interesser sætte et byggeris deltagere op mod hinanden. Men hertil kommer, at de professionelles kunnen er fordelt på en måde, der nødvendiggør, at alle koordinerer sig efter hinanden og deltager i mødernes forhandlinger, hvor det er relevant for dem. Den mulighed ødelægges ikke ganske af de nævnte betingelser. At sikre et godt fælles resultat, en brugbar, smuk bygning, er dermed en mulighed for den enkelte til at bekræfte sin kunnen gennem andres produktive brug.

For det tredje er det klart, at udviklingen af parkeringspladsen ikke er en gradvis detaljering af en ide. Den er ikke en abstrakt ide om noget fremtidigt, men en forhandling, der inddrager en række forskellige forhold, økonomi, bevarelse af ting, æstetik og funktion, og som fører til, at parkeringspladsen skifter form alt efter, hvordan de forskellige forhold inddrages. Hvert forslag inddrager flere eller færre forhold, der kan være relevante. Forslaget fra konkurrencen inddrog ikke den af lokalplanen pålagte forpligtelse på 27 parkeringsbåse.

Den er med i de tre andre forslag. Det fjerde forslag blev udformet med det ekstra hensyn, at båsene ud til vejen kunne mageskiftes med kommunen, men man havde ikke inddraget det forhold, at man ikke må køre ind i en parkeringsbås over et fortov. Disse aspekter indgår ikke i det tredje forslag, som er det, der overlever. Forestillingen, eller man fristes til at sige teorien, om parkeringspladsen skifter efter hvad man bliver opmærksom på under de konkrete omstændigheder. Det er ikke indlysende at tale om en magtkamp, der bliver vundet af bygherrerådgiveren, for det forslag, forløbet resulterer i, er et, hvor både bygherrerådgiverens krav om besparelse og landskabsarkitektens forslag om terrænregulering indgår. Der er tale om, at man kommer frem til – ikke en konsistent rationel udformning, ej heller den mest rationelle, eller mest æstetiske – men en fælles fornuftig, hvor en række modsætningsfyldte hensyn indgår. Det ligger i de modsætningsfyldte betingelser, hvad der kan lade sig gøre. Det er vigtigt at understrege, at her i landet ansporer de gennemregulerede lokale betingelser især til fornuftige resultater, og ikke så meget til destruktive særinteresser, som i andre lande, hvor man kan finde bygninger med sand inde bag tynde betonvægge, fordi nogen fandt anledning til at skaffe sig en ekstra indtjening ved at afhænde den knappe cement til anden side.

Siden den konfliktuelle Kooperation udformer sig som forhandlinger, hvor hver kan fortabe sig med sine hensigter, hvor hver har noget at skulle have sagt og må indrette sig efter andre, hvor de fælles løsninger er, hvad der kan lade sig gøre på de fælles betingelser, så må processen reguleres. Her og nu må man kunne organisere en vej igennem, hvad man skal komme frem til om den fremtidige bygnings konstruktion og brug, og man må kunne fastholde, hvad man er kommet frem til.

Situeret projektering

At projektere et byggeri er altså, at professionelle deltagere indgår aftaler om, hvorledes et hus skal konstrueres og bruges inden for en overskuelig fremtid, og, at de organiserer disse aftaler. Aftalerne er fremadskridende i den forstand, at senere aftaler for det meste hviler på nogle af de første. På tegnestuen fortæller medarbejdere, at en projektering får et eget liv, fordi deltagerne går ind og ud af projektet, og de, der vender tilbage kan opdage, at projektet har bevæget sig i retninger, de ikke havde forestillet sig. Projektet bliver på den måde en ting, man arbejder i og på. Endvidere, i projekteringen arbejder de professionelle deltagere med en fremtidig ting på basis af tidligere erfaringer. Den fremtidige ting, huset, kalder man sædvanligvis en ide, der er ved at blive realiseret. Men det kan let føre til den tanke, at ideen er uforanderlig, fri af konteksten og skal kontekstualiseres. Vi så dog, hvordan parkeringspladsen skiftede form og funktion ikke efter forberedte trin mod et mål, men alt efter, hvad man inddrog af funktioner og betingelser i forhold til den kontekst, deltagerne på et tidspunkt skønnede relevant eller blev opmærksomme på. Jeg mener derfor, vi må fastholde, at den fremtidige ting ikke er en ide, men en materiel ting. Den eksisterer her og nu som gensidige forpligtelser om fremtidige aktiviteter på baggrund af deltagernes erfaring, som er deres mere eller mindre uforvarende kendskab til forhåndenværende ressourcer og betingelser. Så vi kan se projektering som en proces i bevægelse, der i sig selv er en ting, og som handler om en tilstedeværende ting, fremtidige forpligtelser, der kan udfordre deltagernes forestillinger om, hvad der skal ske. Det betyder, at projektering må begribes ud fra dens aktuelle proces, hvor fremtidige forhold bearbejdes. Vi må forstå projektering i dens kontekst, vi taler om *situeret projektering*.

I projektering håndteres forpligtelserne opdelt, men alligevel sammenhængende. Professionerne mødes og går hver til sit, hvilket be-

tyder, at projekteringen foregår mange steder, forskellige ting bliver gjort forskellige steder, hver gør sit. Udover denne organisering er der mange forhold, der understøtter adskillelsen mellem professionerne. Mængden af materialer og uoverkommeligheden ved at kende dem alle medfører f. eks., at arkitekten må forlade sig på den garanti, leverandøren udsteder på limen, der holder gulvets træpinde sammen. Det kan friste til at glemme sammenhængen i, hvordan noget udføres eller bruges. I projekteringsdispositionsfasen kunne man således i overensstemmelse med, hvad arkitektforeningens fasebeskrivelse foreskriver for denne fase (Ydelsesbeskrivelse, 2006, s. 12), høre arkitekten bede landskabsarkitekten om, at vælge materialer før hun havde afgjort udformningen af anlægget. Men hun insisterede på at udforme anlægget først, fordi det afgjorde materialevalget, og fastholdt derved en sammenhæng mellem faserne, der modsagde den officielle adskillelse. Der er et konstant arbejde med at holde funktionerne så adskilt fra hinanden som muligt. Adskillelsen giver hver profession arbejdsro og bygger på et håb om, at hver funktion i sidste instans kan udføres bedst på sine helt egne betingelser. Det er et praktisk grundlag for at understrege nytten af abstrakte teorier. Håbet er, at jo mere adskilt man kan holde et virke, jo bedre kan det formaliseres, bygges op efter egne forudsætninger. Men alligevel ser vi, at de professionelle må finde sammen om løsninger, der egentlig er tilrettelagt adskilt. Ingeniøren kan bestemme koten for bygningsgulv, gulvhøjden. På sine egne betingelser gør han det ved at finde gennemsnittet mellem grundens højeste og laveste punkt, der hvor huset skal stå. Det giver den mindste flytning af jord. Da landskabsarkitekten ytrer interesse for at bestemme koten med ingeniøren, fastholder denne først spontant sin ret til at sætte koten. Men hun kommer med et forslag om, at løfte koten 15cm over gennemsnittet. Med dette løft ønsker hun at undgå et alt for stort fald i terrænet på gravernes plads, samtidig

med at hun bedre kan udforme den offentlige plads foran huset. Efter at have skønnet merudgiften accepterer ingeniøren forslaget. Dette resultat kunne man forstå som en optimering af koten. Men vi ser, at der ikke kun indgår kvantitative overvejelser i sammenstillingen af det kvantitative resultat. Overvejelserne sammenstiller en modsigelsesfyldt sammenhæng. Deltagerne er nok tilsyneladende uenige om, at ingeniøren skal træffe afgørelsen alene, men de finder sammen i at vurdere de forskellige hensyn, der trækker i forskellige retninger. Ingeniørens interesse i at minimere omkostninger får ham til at tage et gennemsnit, landskabsarkitektens funktionelle arbejdsmæssige, afvandingmæssige og æstetiske hensyn får hende til at ville hæve koten så højt som muligt, men hun vælger en kote i forhold til ingeniørens ressourcesparende forslag. Hvis vi ser udelukkende med den enes øjne, fremtræder resultatet tilfældigt, når vi ser med samlende øjne på de modsigelsesfyldte sammenhænge fremtræder resultatet som een af de mulige nødvendige koordineringer, denne gang endog fornuftigt og meningsfyldt.

En række andre fremtidige forpligtelser omkring bygningen vil hvile på denne beslutning. Beslutninger og udskiftningen af professionelle deltagere nødvendiggør derfor, at man registrerer, hvad der er besluttet. Registreringen vil også være et redskab i regulering af processens progression. Der findes en række redskaber i projektering, som på forskellige vis indgår i regulering af progressionen: tegninger, tekstbeskrivelser rum for rum, inddeling af projekteringen i faser med dertil hørende mødereferater, og som det sidst tilkomne, budgetter. Vi skal her blot beskæftige os med faseinddelingen og budgettet. Vi skal se, at ligesom beslutningen om de fremtidige forpligtelser må redskaberne forstås situeret, da de udformes på den aktuelle proces' betingelser og får betydning ud fra deltagerens perspektiver.

Faser som redskab i situeret projektering

Den officielle forståelse omkring faser er bygget op omkring forestillingen om, at hvis man tager generelle forbehold, så kan midler og faser bestemmes abstrakt, så man klart kan angive, hvad der skal foregå i hver fase. Man skelner for eksempel mellem dispositionsfasen, hvor man motiverer byggeopgavens løsning, og projekteringsfasen, hvor man træffer alle de for projektet afgørende beslutninger (Ydelsesbeskrivelse, 2006, s. 12f). Men faseforløbet er situeret. Det er nok abstrakt i den forstand, at man kan overse, få overblik ved at inddrage nogle aspekter og trække andre fra, men selv denne måde at forholde sig på er konkret og modsigelsesfyldt (cf. Axel, 2002, s. 341). Iagttagelser fra projektet gør det klart, at faserne er situerede, de bliver lagt til rette på måder, der er karakteristiske for det igangværende projekt. Vi har set bygherrerådgiveren sammen sætte et tidsforløb specielt for projekteringen af menighedshuset, og vi har set udviklingen af parkeringspladsen som en sammenstillen og adskillelse af en række betingelser, hensyn og ressourcer. Omkring bestemmelsen af koten fortalte landskabsarkitekten, at hun måtte udarbejde terrænforholdene så meget omkring huset, at hun kunne afprøve om den valgte kote var gennemførlig. Det betød, at hun i dispositionsfasen måtte gå så langt ind i projekteringsfasen, at hun kunne se om beslutningen om koten blev forsvarlig i fremtiden. På den anden side måtte hun ikke gå længere, end at hun ikke havde brugt for meget arbejdskraft, hvis hun blev taget af projektet efter dispositionsfasen. For at kunne sammenholde nogle fremtidige forpligtelser, måtte landskabsarkitekten undersøge konsekvenserne af de forpligtelser, der var indgået, og se, hvad der kunne dukke op. Vi ser, at landskabsarkitekten tager højde for, om beslutningen skal tages om, hvilket dog ikke skete for hende i dette tilfælde. Hun søger at værne de sammenholdte forpligtelser mod optrævling. Det er endvidere klart, at hun må foretage vurderingen af beslutningen ud

fra de sammensatte særlige omstændigheder omkring den, og ikke ud fra mål, der er givne før beslutningen. Endelig er det her og nu, det er praktisk at vurdere beslutningen på de givne omstændigheder. For enhver optrævelse kræver ekstra ressourcer, men det er her, kravet vil være mindst. Faser må vi således forstå i relation til de konkrete arbejdsfunktioner, der skal udføres i et specifikt projekt med en forestillet progression. Forskellige arbejdsfunktioner fra den forestillede progression kombineres på måder, der passer til arbejdsprocessens problemer. Derved brydes den foreskrevne progression. Fasers udformning er situeret.

Budgettet som et redskab i situeret projektering

Det er kun de sidste år, at budgettering har fået en fremtrædende plads i byggebranchens planlægning af byggeri. Under udformningen af parkeringspladsen fik jeg indblik i budgettets funktion som koordineringsinstrument. Det blev klart, at budgettet på een gang tjente til at overse en række forhold under projekteringen – deltagerne så aktivt bort fra nogle forhold – samtidig med, at det blev brugt som en konkret håndtering af fremtidige ressourcer.

Bygherrerådgiveren havde, som det er redegjort for tidligere, erklæret på et bygherremøde, at luksusudgaven af parkeringspladsen ville sprænge budgettet. Imellem de to bygherremøder interviewede jeg arkitekten. Det blev klart, at han ikke mente, at budgettet ville blive sprængt, og jeg spurgte hvorfor. Han sagde, at tallene var fiktive, ingen vidste jo, hvad tingene ville koste på det tidspunkt, de skulle anskaffes. Priserne svingede op og ned under hele processen, og det var kun ved licitationen, at priserne blev afgjort. Der var to poster til at tage højde for de uforudsigelige omkostninger i byggeriet, en risikopost til, hvis man opdagede et forhold, der krævede ekstraudgifter, og en indekspost, til at tage højde for alt for store prisstigninger. Da en hel del af tiden i projektet var gået, så kunne man afskrive be-

løb fra hver af disse poster, og dem havde han brugt til parkeringsanlægget. Vi ser, at når bygherrerådgiveren kræver budgettet overholdt, ser han aktivt bort fra, at priserne svinger og derved kan falde. Han behandler budgettets poster, som om de er faktiske udgifter. Han gør det på den baggrund, at budgettet har en risiko- og en indekspost til at håndtere situationer, hvor udgifterne kunne blive større end forventet, og han ser bort fra de situationer, hvor udgifterne kunne være mindre end forventet. Han minimerer risikoen og skærer derfor funktionaliteter og æstetiske aspekter fra, styret af budgettets tal, som om de var reale. Arkitekten går ud fra at tallene er fiktive, han inddrager det forhold, at priserne kan ligge både over og under dem, som er angivet i budgettet. Han vurderer tiden, der er forløbet under projekteringen, og formoder, at jo mindre tid der er tilbage inden licitationen, jo mindre kan priserne svinge. Dette gælder jo ikke altid, men han prioriterer denne fremgangsmåde højt under de aktuelle økonomiske konjunkturer, hvor alle priser ligger lavere end forventet. Ligesom ingeniøren vil arkitekten minimere risikoen, men han gør det på en risikabel måde, og derved skaber han plads til funktionaliteter og æstetiske aspekter. Ingeniøren ser på tal med intention om gennemført minimeret risiko, og skærer konkrete aspekter ved huset fra, gennem budgettet håndterer han ressourcerne til husets udformning mere abstrakt. Arkitekten skønner mere sammensat og risikabelt omkring risikoen, og vil derved inddrage de aspekter ved huset, som ingeniøren skærer bort, gennem budgettet håndterer arkitekten ressourcerne til husets udformning mere konkret.

Ressourcer og økonomi kunne forstås adskilte, med hver deres funktionalitet og logik. Man kunne argumentere, at budgetstyring har sin egenlogik, der skal køre for sig, og derved angive, hvad der er til rådighed af ressourcer for arkitekten at bruge. Fremdeles kunne man argumentere, at arkitekten kunne gøre, hvad han ville med de ressourcer, han fik til rådigh-

hed. Men vi ser, at de to gennem budgettet koordinerer hinandens tilgange. Bygherrerådgiveren ser ind over arkitektens funktioner og vil styre dem ud fra, hvad han mener budgettet giver mulighed for af ressourcer. Arkitekten på sin side vil skabe plads for de ressourcer, han ser er nødvendige, og går ind over bygherrerådgiverens økonomistyring og lægger op til en anden forståelse, der muliggør flere ressourcer. Således ser bygherrerådgiver og arkitekt ind over hinandens områder på en meningsfyldt måde, men med hver sit sæt af prioriteringer. Sammenhængen mellem de to adskilte områder er under diskussion, der er uenigheder og bestræbelser på at finde frem til en koordineret løsning. Det gælder desuden, at hver løsning har fornuft, har sine gode begrundelser, men meget forskellige prioriteringer. Det er med andre ord ikke en kaotisk proces mellem to isolerede områder, der støder ind i hinanden, og som fører frem til resultatet. Det er heller ikke en individuel magtkamp. Den magtkamp, der måtte være, er baseret på en modsætningsfyldt dialektisk udvikling, hvor det fundne resultat er et, som mange i projektet forstår som et grundlag, man kan arbejde videre på. Hvis det var lykkedes arkitekten at overbevise bygherren, at man kunne flytte på posterne i budgettet, hvis landskabsarkitekten havde argumenteret på samme måde som arkitekten, var man måske kommet frem til et andet resultat.

Den ensidige styring på budgettets præmisser over for en mere sammensat fremgangsmåde finder vi også i en diskussion mellem landskabsarkitekt og bygherrerådgiveren om, hvordan man prissætter forskellige aspekter af parkeringsanlægget. Bygherrerådgiveren mente, at man skulle bruge byggebranchens årligt udgivne prisbøger i udførelsen af sådan en funktion. Landskabsarkitekten købte kun bøgerne hvert andet år, fordi priserne svingede så meget, at hun ikke skønnede dem anvendelige. Hun brugte mest sit firmas licitationer og ringede også til firmaer, hun kendte, som hun

argumenterede kunne give et mere præcist bud, fordi hun i telefonen kunne specificere arbejdets art. Det varierer jo fra projekt til projekt. Bygherrerådgiveren mente som sagt, at man skulle hente priserne fra branchens prisbøger samt fra den sidste tids licitationer, som ens firma havde udbudt. Det var fremgangsmåder, der gav de mest pålidelige resultater. Hvis man ringede til et firma for at få et overslag, kunne man enten risikere, at de sjuskede, fordi de havde travlt, eller at de forventede at få opgaven, og derfor måske gav for lave bud. Vi ser en forskel mellem de to. Bygherrerådgiveren foretrækker at skønne over priser med metoder, der er trukket ud af projekteringsinteressespil og dermed også projektarbejdets særlige karakter, men som måske ikke bliver så præcise, fordi prisudviklingen på denne måde bliver uforudsigelig. Landskabsarkitekten blander prisskøn fra tidligere licitationer og branchens aktuelle interessebestemte prisoverslag over helt specielle opgaver. Hun går således ind i projektets konkrete interessespil i håbet om at få mere præcise priser.

Prisbøger og firmaers licitationer kan benyttes til at skønne over bredere samfundsmæssige bevægelser, der indgår i prisdannelsen. Men vi ser også, at resultatet af de bredere samfundsmæssige bevægelser kan findes i branchens aktuelle prisoverslag. Budgettets talmæssige skøn over forhåndenværende ressourcer, som er et resultat af komplekse systematiske sociale sammenhænge, kan fremkomme ved standardiserede metoder eller ved mere konkrete kontakter i projektets sammenhæng.

Desuden følte arkitekten og landskabsarkitekten sig hæmmede af den detaljstyring af økonomien, som bygherrerne og deres rådgiver stod for. Hver gang, der var frigjort nogle beløb, ville de bestemme, hvad de skulle bruges til. Arkitekterne angav mindst to grunde til, at dette var u hensigtsmæssigt. For det første mente de, at deres kunnen er vigtig for at bestemme, hvornår og hvordan hvilke ressourcer skal bruges. Arkitekten og landskabsarkitek-

ten ønskede at have mulighed for at koordinere brugen af ressourcerne på en måde, så at der kom sammenhæng i huset såvel som i projekteringsarbejdet. For det andet mente de ikke, at nogle frigivne penge fra en postering i budgettet nødvendigvis skulle bruges til noget bestemt. Arkitekten har talt om, at et frigivet beløb i budgettet er som at smide en kop vand i en spand vand, det er ikke en overflødig klods, der skal sættes ind et andet sted. Det frigivne beløb bliver måske brugt til en række forskellige ting, eller indgår i en større samlet udgift. Begge grunde mod at styre projekteringen gennem budgettets posteringer udgør en diskussion af sammenhængen mellem økonomi og projekt. Arkitekterne står på, at det er deres faglige kunnen i projekteringsprocessen, der skal bestemme hvordan pengene bruges, det er ikke de enkelt frigivne poster, der skal flyttes bid for bid.

På den måde bliver det klart, at budgettet i en situeret tilgang må forstås som et redskab med mere eller mindre konkrete procedurer til her og nu at håndtere fremtidige konkrete ressourcer, uden at man under projekteringen her og nu præcist kan bestemme deres art og kvantitet.

Budgettet bliver et udtryk for bredere sociale sammenhænge, for tilgængeligheden af mængden og arten af ressourcer, og denne tilgængelighed er ikke kun et udtryk for ressourcer, som deltagerne råder over, men for samfundsmæssige processer, der for deltagerne er ustyrlige. Deltagerne kan ikke på forhånd vide, præcis hvilke ressourcer og hvor mange, der er tilgængelige for dem, selvom de råder over 17,4 millioner kr. Vi bevæger os ind på meget centrale områder for vort kapitalistiske samfund: budgettets tal og projekterings dispositioner for fremtiden indgår i et meget modsætningsfyldt forløb. På den ene side skal der planlægges, på den anden side må man konstant indrette sig efter prisudviklingens fastlæggelse af, hvilke ressourcer der er til rådighed.

Budgettet som redskab er således stillet mellem projekterings deltagerne og huset, der eksisterer som gensidige fremtidige forpligtelser. Budgettet som redskab er med til at fastholde husets koordinerede fremtidige byggeri og brug, det er et medie, hvorigennem projekterings- og samfundsmæssige variationer i de mulige ressourcer håndteres. Her er det interessant, at der er forskellige syn på, hvordan koordineringen skal foregå, er det de abstrakte beløb, eller er det de konkrete ting, der skal styres efter. At afgøre disse problemer er at bevæge sig ind på en diskussion af, hvorledes råderetten over projekterings ressourcer skal fordeles.

Faser og budgetter, de to redskaber, vi har undersøgt nærmere i analysen af situeret projektering, er således situerede i den forstand, at de indgår i gensidig variation med konteksten. Det situerede eller konteksten er en mediering af mere udbredte forhold, og håndteringen af redskabet en gensidig udvikling af redskab og medierede forhold. Landskabsarkitektens håndtering af sit arbejdes faser er en bearbejdning af hendes kontraktlige forhold, og dermed også af de professionelle foreningers beskrivelser af faser, og hun udformer arbejdet på de muligheder, der ligger i den aktuelle teknologi. I reguleringen af ressourcer med budgetter indgår bredere samfundsmæssige økonomiske bevægelser. Ved at håndtere redskaberne regulerer deltagerne altså projekteringen ud fra mere eller mindre udbredte samfundsmæssige bevægelser og er en del af disse bevægelser.

Sammenfatning og konklusion

I denne artikel har vi arbejdet med en bestemmelse af praksis og handling, hvor vi har set på projektering som konfliktuel og situeret. Det karakteristiske ved tilgangen har været argumentet om, at vi ikke kan skille det objektive og subjektive. Det er på sin plads at fremhæve, hvilke konsekvenser dette forhold har i forståelsesmæssige og praktiske sammenhænge.

Praksis og handling er blevet bestemt ud fra deltageres subjektive standpunkter. Praksis er om en modsigelsesfyldt sag, og den er den sammenhæng handlinger differentierer sig i forhold til hinanden i. Praksis er således funderet på subjekters aktive anticiperende og betydningsbaserede indgreb i en fælles sammenhæng. Deltagerne udfinder, hvad der skal gøres ud fra hver deres forståelse af sammenhængen, og forstår sammenhængen ud fra hver deres handlinger. Det skyldes, at vi ser tingene, som de er, ud fra, hvad vi har i sinde at gøre med dem. Vor forståelse af tingene kan ikke løsrives vor relation til dem. Hvad der almindeligvis kaldes subjektivt og objektivt er således uadskilleligt forbundet. Det indebærer, at selvom vi ikke deltager direkte i en praksis, så forstår vi den ud fra, hvad den betyder for os. Vor forståelse af sammenhænge i praksis er bundet til vort standpunkt, og forståelsen er bestandig genoprettet i virket, fordi omstændighederne er varierede, hver gang vi handler. Derfor må landskabsarkitekten tilrettelægge faserne i sit arbejde efter arbejdets nødvendigheder, hun må bryde de foreskrevne faser for at inddele sit arbejde i faser.

Det forhold, at praksis er perspektivisk og om modsigelsesfyldte ting, medfører, at samarbejde rummer mulighed for konflikter, er konfliktuel Kooperation. Den bliver især synlig, når der reguleres, når der diskuteres og skal besluttes eller burde være besluttet om modsætningsfyldte ting, hvor standarder konstant må fastsættes på ny.

Det forhold, at vi forstår praksis fra det sted, hvor vi virker, medfører at projektering er situeret. Situeret projektering vedrører en regulering af sammenhængen i fremtidige forpligtelser på aktuelle betingelser. Den handler således om en tilstedeværende ting, fremtidige forpligtelser, der kan udfordre deltageres forestillinger om, hvad der skal ske. Situeret projektering vedrører også en regulering af rækkefølgen forpligtelserne indgås i. Projekteringen er derfor i sig selv en ting. Vi har set,

at deltagerne regulerer projekteringen med redskaber, og gennem denne regulering ligger projekteringen åben for mere eller mindre udbredte samfundsmæssige forhold.

Som det ses af fremlæggelsen af materialet er konfliktuel Kooperation og situeret projektering flettet ind i hinanden. Konfliktuel Kooperation vedrører de forskellige perspektiver på reguleringen af et virke, og den situerede projektering vedrører den lokaliserede regulering af fremtidige forpligtelser.

Det viste sig i fremstillingen, at ligesom vi ikke kan skille vor forståelse af en ting fra tingens selv, kan vi ikke udskille deltagerens psykiske aspekter fra de sammenhænge, de fremtræder i. Vi kunne ikke udskille den enkelte deltageres egentlige intention med sin medvirken. I stedet så vi, hvorledes deltagerens intention tager form af den aktuelle udvikling i praksis baseret på pågældendes tidligere erfaringer. Med denne modsigelse ser vi, at projekterings resultat ikke er udtryk for den enkeltes isolerede intention eller ide, dygtighed eller forhandlingsevne. Projekterings resultat er et udtryk for, hvorledes deltagerne i deres aktive og foregribende håndtering af betingelserne får intentioner, der gør det muligt for dem mere eller mindre aktivt at bevæge sig frem til et resultat. Intentionerne videregøres i den fælles proces ud fra, hvad der viser sig muligt.

En tilsvarende pointe kan formuleres omkring, hvad der er fornuftigt at gøre i en sammenhæng. Den enkelte kan aktivt virke for, hvad der for pågældende står som en fornuftig udformning. Vi har således set, hvordan landskabsarkitekten virker for en niveau-regulering af parkeringspladsen. Det er et mere eller mindre fornuftigt realiseret udtryk blandt mange mulige for det, der kan lade sig gøre. Bygherrerådgiveren har en forestilling om, at den eksisterende mur kan modstå bremsende biler. Man foretager ikke en undersøgelse, men det er gennem de fælles diskussioner på møderne, at deltagerne udfinder et resultat, som er udtryk for, hvad der

er muligt, og som alle kan samles om. Om de konstruktionsmæssige begrundelser for det udfundne resultat holder, er således udsendt i en mere omfangsrig praksis. Hvad der er fornuftigt her, afgør vi på de forhåndenværende ressourcer og betingelser og de modsigelsesfyldte processer omkring dem.

Hermed peger tilgangen også på, at vore forestillinger ikke er ideer, vi realiserer, men er resultater af, hvad vi – i betydningen mig og andre muligvis andre steder til andre tider – har realiseret, og er resultater, som vi forsøger os med endnu engang.

Vi er kommet frem til de aspekter, der er mest centrale for tilgangen, og som har afgørende betydning for regulering af praksis. Vi har set, at tingene er modsigelsesfyldte. Når vi opdeler byggeriet i faser, prøver vi at holde de modsigelsesfyldte aspekter ude fra hinanden: hvis gulvkotens bestemmelse er modsigelsesfyldt og har konsekvenser for terrænet omkring bygningen, må vi bestemme den først, uden at konsekvenserne er inddraget. Men opdelingen løser ikke modsigelserne, vi kan ikke skille det, der er filtret sammen i modsigelsen. Landskabsarkitekten må vurdere beslutningen ved at gå efter, om alle dens konsekvenser er til at leve med. Hermed må hun bryde faseforståelsen fra Ydelsesbeskrivelsen. Hendes gøren er dermed også en mere eller mindre medieret del af presset for at få indført landskabsarkitektens funktioner i ydelsesbeskrivelsen, og for at få indført et mere konkret fasebegreb deri. Således peger empirien på, at udviklingen i et projekt først kan forstås, når man inddrager de subjektive aspekter af menneskers praksis og viser deres relationer til en sammensat, medieret og modsætningsfyldt praksis. Brydninger i håndtering af modsigelser udgør et udviklingspres mange forskellige steder i praksis, og det må man gøre plads til i koordineringen af praksis. Der er større og større opmærksomhed på dette i den aktuelle forståelse af organisationers funktion. Det særlige ved denne tilgang er, at fokuset er på, at udviklingspresset kan

ramme alle sammenhænge i praksis, selv de mest fundamentale. Kunsten er at bevare fornuften uanset, hvor fundamental en udvikling, der er påkrævet, og det er en social proces.

Litteratur

- Axel, E. (2002). *Regulation as Productive Tool Use*, Roskilde Universitetsforlag, København
- Axel, E. (2003). Theoretical Deliberations on Regulation as Productive Tool Use, *Outlines*, Vol.5. No. 1: 31-46
- Axel, E. (2006). Sprogbrug i praksis – Det betydningløse sprog. *Nordiske Udkast*, Vol 34. Nr. 1: 13-32
- Axel, E. (in press). Conflictual Cooperation.
- Christensen, S., Kreiner, K. (1991): *Projektledelse i løst koblede systemer – ledelse og læring i en ufuldkommen verden*. København: Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.
- Dreier, O. (1994): Personal Locations and perspectives – Psychological aspects of social practice, *Psychological Yearbook*, vol:1, pp. 63 – 90.
- Dreier, O. (1996). *Ændring af professionel praksis på sundhedsområdet gennem praksisforskning*. i: Jensen, U., Quesel, J., & Fuur Andersen, P.: Forskelle og Forandring. Aarhus: Philosophia.
- Dreier, O. (2008). *Psychotherapy in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Duguid, P. (2008). *Community of Practice then and now*. i: Amin, A.; Roberts, J. Community, Economic Creativity, and Organization. New York: Oxford University Press
- Gherardi, S. Nicolini, D (2001). *The Sociological Foundations of Organizational Learning*. i: Dierkes, M, Berthoin Antal, A. et al (eds). *Handbook of Organizational Learning & Knowledge*. Oxford: Oxford University Press.
- Holzkamp, K. (1983). *Grundlegung der Psychologie*. Frankfurt, New York: Campus Verlag.
- Højholt, C. (red) (2005). *Forældresamarbejde – forskning i fællesskab*. København: Dansk psykologisk Forlag
- Højholt, C. (2006). Knowledge and professionalism – from the perspectives of children? *Critical Psychology*, 18, 81-106
- Jensen, U.J. (1999): *Categories in Activity Theory: Marx's Philosophy Just-in-time* in: Chaiklin, S., Hedegaard, M., Jensen, U.J. (eds): Activity

- Theory and Social Practice: Cultural Historical Approaches. Aarhus: Aarhus University Press.
- Latour, B. (1987): *Science in Action* Harvard University Press, Cambridge
- Lave, J. (1988). *Cognition in practice*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Lave, J.; Wenger, E. (1991). *Situated Learning – Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leontjev, A.N. (1983). *Virkksomhed bevidsthed personlighed*, Moskva: Progress
- Leontjev, A.N. (1977). *Problemer i det psykiskes udvikling*, Rhodos, København
- Marx, K. (1846). *Den tyske Ideologi*. i: Sørensen, V. (red): Økonomi og filosofi. Ungdomsskrifter. København: Gyldendal 1962
- Mørck, L.L.; Nissen, M. (2001). Vilde forskningsprocesser – Kritik metoder og læring i socialt arbejde. *Nordiske Udkast* Vol 29. Nr. 1: 61-75
- Schraube, E. (2005). *Psychological Study of Science and Technology*. I: Science, Technology, and Society: An Encyclopedia. red. / Sal Restivo. Oxford: Oxford University Press, s. 424-430
- Schön, D. (1983). *The Reflective Practitioner, How Professionals Think in Action*, Aldershot: Arena.
- Ydelsesbeskrivelser for byggeri og planlægning (2006). København: Foreningen af Rådgivende Ingeniører samt Danske Arkitektvirksomheder.